

**PANDEMIJA COVID-19
I ODGOVOR INSTITUCIJA I SIGURNIH
KUĆA NA NASILJE U PORODICI:
ANALIZA I PREPORUKE**

MART
2021.

Fatima Bećirović

**PANDEMIJA COVID-19
I ODGOVOR INSTITUCIJA I SIGURNIH
KUĆA NA NASILJE U PORODICI:
ANALIZA I PREPORUKE**

Sarajevo,
2021.

AUTORICA ANALIZE:

Fatima Bećirović

UREDNIKA:

Majda Halilović

IZDAVAČ:

Atlantska inicijativa

LEKTURA:

Sandra Zlotrg

PRELOM I DIZAJN:

Sanin Pehlivanović

ŠTAMPA:

CPU Printing Company d.o.o. Sarajevo

British Embassy
Sarajevo

Analiza i preporuke su nastale u sklopu projekta "Jačanje odgovora na nasilje u porodici tokom COVID-19 pandemije u Bosni i Hercegovini" koji podržava Vlada Ujedinjenog Kraljevstva. Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji stavovi i mišljenja su autora i autorica publikacije i ne odražavaju nužno stavove i mišljenja Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

343.54/.55:578.834(497.6)

BEĆIROVIĆ, Fatima

Pandemija COVID-19 i odgovor institucija i sigurnih kuća na nasilje u porodici
[Elektronski izvor] : analiza i preporuke / Fatima Bećirović. - El. knjiga. - Sarajevo : Atlantska
inicijativa, 2021

Način pristupa (URL): <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/Pandemija-COVID-19-i-odgovor-institucija-i-sigurnih-kuca-na-nasilje-u-porodici-analiza-i-preporuke.pdf>. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 15. 4. 2021.

ISBN 978-9926-465-21-6

COBISS.BH-ID 43681286

UVOD

Atlantska inicijativa od 2012. godine radi na razmatranju sudskih praksi u oblasti nasilja nad ženama, a posebno nasilja u porodici. Rezultat je niz publikacija i resursa koji se koriste prvenstveno u pravosuđu, ali i u drugim sektorima zaduženim za pružanje podrške žrtvama nasilja u Bosni i Hercegovini (BiH). Rad Atlantske inicijative temelji se na saradnji sa vladinim i nevladinim sektorom i zajedničkom razvijanju istraživanja, priručnika i preporuka s ciljem unapređenja prakse i znanja u oblasti nasilja nad ženama.

Svima koji rade u oblasti nasilja nad ženama pandemija COVID-19 pokazala je koliko je nasilje kompleksan problem i postavila je nove izazove pred uspostavljen sistem zaštite. S tim u vezi u novembru i decembru 2020. godine Atlantska inicijativa je provela istraživanje koje je dalo uvid u situaciju vezanu za pandemiju COVID-19 i njen uticaj na odgovor institucija i sigurnih kuća na nasilje u porodici. Analiza je pokazala razmjere problema nasilja tokom pandemije; učestalost prijave nasilja; razlike u odnosu na prethodnu godinu; specifične teškoće i specifične slučajeve nasilja; ukazala je na problem brige za mentalno zdravlje pomagača; te su na osnovu analize definirane preporuke za predstavnike institucija i sigurnih kuća za unapređenje rada u oblasti nasilja ne samo tokom kriznih situacija nego i u normalnim okolnostima.

Istraživanje je bilo početna osnova za rad grupe stručnjaka i stručnjakinja iz sektora: socijalna zaštita, policija, pravosuđe i gender institucionalni mehanizmi koja je tokom pet sastanaka razmatrala na koji način je pandemija uticala na odgovor svih ovih sektora i šta je potrebno uraditi da se izazovi prevaziđu. Ovaj dokument daje sažetak istraživanja s fokusom na ključne preporuke i prijedloge kako ih realizirati.

1. NASILJE U PORODICI: RASPROSTRANJENOST I DINAMIKA

Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije (SZO), svaka treća žena u svijetu doživjela je neki od oblika nasilja (fizičko, psihičko, seksualno ili ekonomsko). Istraživanje¹ iz 2013. je pokazalo da je svaka druga žena u BiH koja je bila obuhvaćena istraživanjem doživjela neki oblik nasilja nakon svoje petnaeste godine života. Dalje, Istraživanje² iz 2019. pokazuje da je 48% žena u BiH u dobi nakon petnaeste godine doživjelo neki od oblika nasilja, te da je počinitelj nasilja bio intimni partner ili drugi član porodice, što znači da nasilje nad ženama predstavlja jedan od najrasprostranjenijih oblika kršenja ljudskih prava.

Nasilje nad ženama je rodno utemeljeno, što znači da su u najvećem postotku žrtve nasilja žene, a počinitelji muškarci (o tome svjedoče i službene statistike u BiH) ili da je usmjereno prema ženi zato što je žena. Nasilje u porodici se objašnjava kao planski i sistemski set ponašanja koji se koristi radi održavanja moći i kontrole i ostvaruje se kroz obrasce fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja koje muškarac vrši postižući svjesnu dominaciju nad partnericom. Ponekad je teško prepoznatljivo i prisutna je tamna brojka zbog velikog broja neprijavljenih slučajeva. Sistematsko nasilje koje traje duži vremenski period izuzetno je iscrpljujuće, nasilnici koriste manipulativne tehnike da zadrže žene u ovakvim vezama, a jedan od načina zadržavanja je i urušavanje samopouzdanja i prekidanje veza sa prijateljima i širom porodicom, odnosno mrežom podrške. Nasilje nekad može biti i situacijsko, odnosno nastati zbog situacijskih okolnosti i uzajamnog konflikta partnera i tada nasilje vrše i muškarci i žene. U nekim nasilnim vezama nakon godina trpljenja i nemogućnosti odlaska, neke žrtve izvrše teški oblik nasilja nad nasilnim partnerom, što može imati i smrtni ishod, tako da tu vrstu nasilja istraživači prepoznaju kao nasilni otpor.³

U praksi se često pojavljuje kombinacija različitih oblika nasilja: fizičko, seksualno, psihičko i ekonomsko, a najčešće su izložene žene, djeca, starije osobe i osobe s invaliditetom. Žrtve nasilja se najčešće javljaju za pomoć kada imaju vidljive fizičke povrede i kada im je život u ozbiljnoj mjeri u opasnosti, jer na taj način smatraju da imaju dokaz da se nasilje dogodilo i očekuju da im se tada vjeruje da su zaista izložene nasilju. Još uvijek postoji ozbiljan problem prijave seksualnog nasilja u braku, jer većina žrtava seksualnog nasilja u partnerskom odnosu nije svjesna da je žrtva. Žrtve često odlučuju da nasilje ne prijave zbog same prirode nasilja kao i zbog dugogodišnjih prijetnji počinitelja da će ugroziti i povrijediti njoj bliske osobe, te prijetnji da će uraditi još puno gore stvari nego što je do tada radio. Zbog toga žrtva nasilja ostaje u

1 <https://arsbih.gov.ba/project/rasprostranjenost-i-karakteristike-nasilja-nad-zenama-u-bosni-i-hercegovini/>

2 <https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/423518.pdf>

3 Više o različitim oblicima nasilja iz perspektive žena koje su preživjele teške i sistematske oblike nasilja vidjeti u: Halilović, M. 2015. Preživjele govore: odgovor krivičnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini. Atlantska inicijativa.

takvom nasilnom odnosu i ne traži pomoć od institucija, a i onda kada se odluči za taj korak to se u najvećem broju slučajeva dešava onda kada je nasilje već dovelo do vrlo ozbiljnih posljedica.

U BiH su učinjeni značajni koraci ka ispunjenju međunarodnih pravnih standarda, a BiH je preuzela niz međunarodnih obaveza i sporazuma kojima se garantuje ravnopravnost spolova, ali i učinkovitija zaštita od nasilja u porodici. Neke od njih su:

- Konvencija Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama – Istanbulska konvencija⁴
- Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)⁵
- Pekinška deklaracija i Platforma za akciju⁶
- UN-ova Opća deklaracija o ljudskim pravima⁷

Ustavima Bosne i Hercegovine, Federacije BiH i Republike Srpske zagwarantirana je zabrana diskriminacije građana po osnovu spola. Statutom Brčko distrikta BiH definirana je zabrana diskriminacije po svim osnovama. Zabranu diskriminacije po osnovu spola propisuju:

- Zakon o ravnopravnosti spolova BiH⁸
- Zakon o zabrani diskriminacije BiH⁹

Važni strateški dokumenti su akcioni planovi u oblasti ravnopravnosti spolova, a trenutno važeći je Gender akcioni plan BiH 2018–2022.¹⁰ kojim se definiraju programski ciljevi za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je, nakon što je završena ranija strategija, donijela Odluku o izradi Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2021.-2027.¹¹

Nasilje u porodici je regulisano zakonima o zaštiti od nasilja u porodici FBiH,¹² RS-a¹³ i Brčko distrikta BiH¹⁴ koji imaju za svrhu podršku i zaštitu žrtava nasilja i definiraju mehanizme zaštite za žrtve nasilja u porodici kao i hitne mjere zaštite. Nasilje u porodici regulirano je i krivičnim zakonima: Krivični zakon FBiH,¹⁵ Krivični zakonik RS,¹⁶ Krivični zakon Brčko distrikta

4 "Službeni glasnik BiH", broj 15/13.

5 https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CEDAW_za-web.pdf

6 <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/04-PEKINSKA-DEKLARACIJA-kb.pdf>

7 http://www.arhivsa.ba/wordpress/?page_id=327

8 "Službeni glasnik BiH", broj 32/10 – prečišćeni tekst

9 "Službeni glasnik BiH", broj 59/09.

10 https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2018/11/GAP-BiH-2018-2022_B.pdf

11 "Službene novine Federacije BiH", broj 19/21.

12 "Službene novine Federacije BiH", broj 20/13.

13 "Službeni glasnik Republike Srpske", br.84/19.

14 "Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", broj 7/18.

15 "Službene novine Federacije BiH", broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 75/17.

16 "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 64/17.

BiH,¹⁷ Zakon o krivičnom postupku FBiH,¹⁸ Zakon o krivičnom postupku RS,¹⁹ Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH²⁰ te djela nasilja u porodici podrazumijevaju krivično gonjenje i predviđaju krivične sankcije. Ukoliko se analiziraju važeći propisi, može se zaključiti da postoje dovoljna zakonska rješenja koja osiguravaju okvir za postupanje u svakom slučaju nasilja, ali i za preventivno djelovanje odnosno provođenje različitih preventivnih programa.

Nasilje u porodici definirano je u Porodičnom zakonu FBiH,²¹ Porodičnom zakonu RS²² te Porodičnom zakonu Brčko distrikta BiH.²³ Institucije kojima je u nadležnosti primjena zakonskih propisa koji reguliraju oblast nasilja u porodici u entitetu FBiH usvojile su kantonalne protokole o postupaju u slučajevima nasilja u porodici, te u jednom broju i protokole na nivou grada/općine, na nivou entiteta Republika Srpska usvojen je Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici, također i na nivou Brčko Distrikta usvojen je Protokol o saradnji i postupanju u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Pored zakonskih propisa i protokola tu su još i strateški dokumenti u oblasti prevencije i borbe protiv nasilja u porodici FBiH i RS. U BiH djeluju sigurne kuće u kojima se obazbjeđuje smještaj, tretman i podrška žrtvama nasilja, te dva SOS telefona (1265 i 1264) koja pružaju informacije i podršku 24 sata.

17 “Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, broj 33/13-prečišćeni tekst, 47/14 – ispravka, 26/16, 13/17 i 50/18.

18 “Službene novine Federacije BiH”, broj 35/03, 37/03,56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 8/13 i 59/14.

19 “Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 53/12, 91/17 i 66/18.

20 “Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, broj 34/13-prečišćeni tekst i 27/14.

21 “Službene novine Federacije BiH”, broj 36/05, 41/05 i 31/14.

22 “Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 54/02, 41/08, 63/14 i 56/19.

23 “Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, broj 23/07.

2. NASILJE U PORODICI TOKOM PANDEMIJE COVID-19

U martu 2020. godine usljed povećanog broja oboljelih Bosna i Hercegovina je proglasila stanje prirodne nesreće.²⁴ Stanje prirodne nesreće proglašeno je u Federaciji BiH 16. marta, a stanje epidemije 13. jula 2020. godine. Sa nekoliko dana razlike, ista situacija je proglašavana i u Brčko distriktu. U Republici Srpskoj vanredno stanje proglašeno je 28. marta, a ukinuto 28. maja 2020. godine.²⁵

Pandemija COVID-19 donijela je niz teških i po život opasnih zdravstvenih, ali i ozbiljnih ekonomskih i socijalnih posljedica. Niz mjera kao što su fizičko distanciranje, rad od kuće, zatvaranje ugostiteljskih objekata, smanjenje kretanja, obustava sportskih i kulturnih manifestacija, ograničen ili promijenjen rad škola, vrtića i zdravstvenih ustanova doveo je do promijenjene dinamike života i obavljanja svakodnevnih aktivnosti. Usljed pandemije mnoge djelatnosti su ograničile ili obustavile svoj rad, što je dovelo do gubitka poslova ili značajnog smanjenja prihoda. Krizna situacija žene je dodatno ugrozila prije svega zbog činjenice da su znatno češće ostajale bez posla, da su bile izložene različitim situacijama potpisivanja otkaza ili nepovoljnih ugovora, obaveza korištenja godišnjeg odmora i odlaska na čekanje znatno češće nego što su tome bili izloženi muškarci. Istraživanja također pokazuju i značajnu rodnu dimenziju pandemije. Ustanovljeno je da su žene dodatno opterećene brigom za djecu zbog ograničenog rada školstva, odnosno da su ekonomske posljedice značajne za žene naročito zato što su žene zastupljenije u uslužnim djelatnostima, i češće vode mala preduzeća koja su pretrpjela veliku štetu tokom pandemije COVID-19.²⁶ Osim toga, tradicionalne uloge su se dodatno učvrstile te je intenzivirana neplaćena briga za druge što je dodatno negativno uticalo na položaj žena. Doktorice, medicinske sestre, poslužiteljice, trgovkinje, farmaceutkinje i higijeničarke tokom pandemije su odigrale ključnu ulogu, ali su bile izložene i većem riziku od zaraze zbog kontakta sa velikim brojem osoba.

O uticaju pandemije na položaj žena i riziku od nasilja govori i istraživanje²⁷ u kojem se također navodi da su žene bile manje zastupljene u tijelima zaduženim za odgovor u kriznim situacijama, iako je preporuka Agencije za ravnopravnost spolova BiH da se uključi perspektiva rodne ravnopravnosti u borbu protiv pandemije COVID-19. U istraživanju je dalje navedeno da su mjere koje je Bosna i Hercegovina poduzela da zaustavi širenje pandemije dovele do negativnih posljedica među određenim grupama građana zbog njihovih karakteristika kao što su spol, etnička pripadnost, dob i invaliditet. Rodno osjetljiva analiza je izostala, a mjere su u nekim slučajevima uticale na ljudska prava i osnovne slobode, ekonomsku aktivnost i pravo na socijalnu zaštitu i na taj način produbile već postojeći rodni jaz.²⁸

24 "Službeni glasnik BiH", br. 18/2020.

25 "Službeni glasnik RS", br. 48/2020.

26 OSCE, 2020. [Odgovori na krizu uzrokovanu pandemijom COVID-19. Analiza iz perspektive ljudskih prava i rodne ravnopravnosti.](#)

27 OSCE, 2020. [Odgovor na krizu uzrokovanu pandemijom COVID-19. Analiza iz perspektive ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, dostupno na https://www.osce.org/files/f/documents/7/a/470658.pdf](#)

28 OSCE, 2020.

Ozbiljna kriza kakva je trenutna prouzrokovana pandemijom COVID-19 dodatno utiče i usložnjava problem nasilja koji je i bez toga vrlo ozbiljan i težak i koji stoga žrtve nasilja stavlja u marginalizirani položaj. S obzirom na to da se radi o globalnom problemu za koji ne postoje značajna iskustva, država Bosna i Hercegovina pokušava situaciju vezanu uz pandemiju staviti pod kontrolu donošenjem različitih epidemioloških mjera i preporuka kao što su ograničeno kretanje, smanjeni kontakti i ostanak kod kuće, pri tome ne uzimajući u obzir činjenicu koliko takve mjere mogu žrtve dovesti u dodatni rizik od nasilja.

Krizna situacija žrtve nasilja stavlja u novi rizik jer ih približava počinitelju i samim tim su pod njegovom većom kontrolom, a s druge strane žrtve nasilja se udaljavaju i distanciraju od osoba koje im inače pružaju podršku. Kod žrtava je prisutan strah zbog nasilja kojem su izložene, a pored straha od nasilja dodatno je prisutan i strah od obolijevanja od virusa, te ekonomskih i egzistencijalnih posljedica.

Postoji niz rizičnih faktora za pojavu nasilja u porodici u okolnostima kao što je kriza prouzrokovana pandemijom COVID-19 i to: fizičko distanciranje, smanjeni socijalni kontakti, gubitak posla, finansijska nesigurnost, vrijeme koje članovi porodice provode zajedno i sl. Partneri često nemaju naviku da u tolikoj mjeri budu zajedno i usmjereni jedni na druge i jednostavno se ne snalaze u novonastaloj situaciji. U kombinaciji sa strahom i neizvjesnošću koja proizilazi iz cjelokupne situacije, porodice su u riziku od eskalacije nasilja čak i u okruženjima u kojima nasilje do tada nije bilo prisutno. Porodice u kojima je nasilje već ranije bilo prisutno u posebnom su riziku jer stresori koji su povezani sa pandemijom predstavljaju dodatne okidače za vršenje nasilja.

Komitet za prava žena pri Europskom parlamentu u prvoj sedmici uvođenja mjera ograničenog kretanja navodi povećano nasilje za 30%. Podaci za BiH govore da u periodu prvih mjera ograničenog kretanja nije bilo povećanog broja prijava nasilja, dok podaci za period od maja do novembra ukazuju na blagi porast broja prijava, dok je ukupan broj zahtjeva za smještaj u sigurne kuće znatno povećan u odnosu na prethodnu godinu. Iako značajan porast nije dokumentovan u zvaničnim statistikama, iskustva socijalnih radnika i zaposlenih u sigurnim kućama pokazuju da je tokom pandemije nasilje u porodici u porastu te da su marginalizovane grupe, LGBTI populacija, žene s invaliditetom, Romkinje, žene u ruralnim područjima posebno u riziku od rodno zasnovanog nasilja.²⁹

U BiH pored institucija koje su nadležne za postupanje u slučajevima nasilja (policijske stanice, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, obrazovne ustanove, tužilaštva i sudovi) važno je istaći resurse specijaliziranih nevladinih organizacija koje u svom djelokrugu imaju sigurne kuće, savjetovašta, pravnu pomoć i sl. i kao takve su potpisnice protokola o postupanju zajedno sa vladinim institucijama. Činjenica da specijalizirane nevladine organizacije nisu jednako prisutne na području cijele Bosne i Hercegovine predstavlja dodatni problem žrtvama

29 OSCE, 2020.

nasilja zbog otežanog pristupa tom servisu podrške, posebno kada se govori o psihoterapijskom tretmanu, psihosocijalnoj podršci i besplatnoj pravnoj pomoći. Svakako problem predstavlja i činjenica da sigurne kuće koje su u Bosni i Hercegovini pod ingerencijom nevladinih organizacija nemaju jednaku pokrivenost na području cijele države. Međutim, taj izazov se u najvećoj mjeri prevazilazi kroz realizaciju potpisanih protokola o saradnji institucija i nevladinih organizacija koje u okviru svog djelovanja imaju i sigurnu kuću.

2.1. Prijave nasilja u porodici tokom pandemije

Tokom prvih mjeseci pandemije sigurne kuće su naišle na ozbiljan problem; potreba za prijemom i tretmanom novih žrtava u suprotnosti je sa zahtjevima za izolacijom novih korisnica i poštivanjem epidemioloških mjera. U tom periodu sigurne kuće nisu imale jasne upute za postupanje, kao ni mogućnost hitnog testiranja žrtava nasilja niti mogućnost organiziranja izolatorija kako bi primile nove žrtve nasilja, vodeći računa da se žrtve koje su već bile u sigurnoj kući ne ugroze, jer, kako je navedeno, radilo se i o visoko rizičnim osobama sa različitim zdravstvenim teškoćama (porodiljama, trudnicama i sl.). Iako su za ove žrtve nasilja i njihovu djecu pronađena neka druga alternativna rješenja, tim žrtvama nasilja izostala je stručna psihološka podrška, odnosno kompletna podrška koju pruža boravak i tretman u sigurnoj kući.

Sigurna kuća u Banjoj Luci navode da su kriznu situaciju dočekale spremno jer su bile u kontaktu s drugim nevladinim organizacijama u svijetu sa kojima sarađuju, od kojih su dobile određene upute i savjete kako da postupaju; izašle su u medije sa saopštenjem za javnost i upozoravale da postoji rizik od povećanja nasilja u porodici u ovakvoj kriznoj situaciji.

Predstavnici institucija navode da su od početka pandemije do danas radili u punom kapacitetu, da su se građani obraćali ne samo zbog nasilja nego i zbog drugih problema. Predstavnicima centra za socijalni rad ističe problem povećanog broja prijavi međuvršnjačkog nasilja, posebno djece nižih razreda. Također, navela je da je povećan broj zahtjeva za razvod braka i da je za većinu razvoda uzrok nasilje, i to u najvećoj mjeri psihološko nasilje, koje je došlo do izražaja tokom lockdowna.

Predstavnik tužilaštva je naveo da je primjetan veći broj prijavljenih slučajeva nasilja, ali je istakao problem primjene novog zakona o zaštiti od nasilja u porodici u RS-u jer nije izmijenjen i krivični zakon. To u praksi otežava provođenje postupka prijave nasilja jer da bi se nasilje tretiralo kao krivično djelo mora doći do narušavanja psihičkog i fizičkog integriteta osobe. Također navodi da je primjetna i zloupotreba prijavi nasilja od strane žena prilikom brakorazvodnih parnica, jer je za prijavljeno nasilje naknadno utvrđeno da se zapravo nije dogodilo, nego su na taj način žene htjele ostvariti pravo vezano za malodobnu zajedničku djecu.

Kako tvrdi predstavnik suda, nije bilo povećanog broja slučajeva nasilja tokom marta i aprila, ali navodi da je došlo do zloupotrebe u sudskim procesima. Dešavalo se da se pozivu za saslušanje počinitelja nasilja i svjedoka stranke ne odazivaju navodeći da imaju simptome zaraze ili da su bili u kontaktu sa zaraženom osobom. Iako nisu dostavljali relevantne dokaze, sud je to morao uzeti u obzir. Na taj način su sudski procesi usporeni, a prikupljanje dokaza i uzimanje izjava otežano. Međutim, naglašeno je da se to dešavalo u svim sudskim postupcima i nije specifično samo za slučajeve nasilja.

Ispitanici se nisu susreli sa slučajevima nasilja gdje su same žrtve nasilja ili počinitelji imali rješenje o izolaciji zbog kontakta sa zaraženom osobom ili su bili pozitivni na COVID-19. Međutim, naveli su da su u nekim slučajevima stručne osobe imale rješenje o izolaciji pa je to otežavalo saradnju u jednom manjem broju slučajeva, dok je predstavница policije navela da su imali slučajeve svjedoka koji su imali rješenje o izolaciji što je usporilo istragu i prikupljanje dokaza jer su morali sačekati da prođe vrijeme izolacije. Ali to se događalo i u drugim slučajevima, ne samo u slučajevima nasilja.

2.2. Upute o postupanju tokom pandemije

Predstavnici institucija smatraju da su opće mjere o postupanju bile jasne, pravovremene i da sve stručne osobe bez problema poštuju propisane mjere, da su se prilagodili i prilično dobro organizirali, što im na određeni način olakšava posao.

Međutim, predstavnici centra za socijalni rad navode problem da se nije uzela u obzir specifičnost korisnika usluga socijalne zaštite, da nisu donesene mjere koje su olakšavale proceduru rada sa posebnim kategorijama. Naime, na snazi je mjera zabrane posjeta u domovima za osobe treće životne dobi, kako u tim ustanovama tako i u drugim socijalnim ustanovama. Tako oni koji su na smještaju nemaju kontakte sa srodnicima što je doista poseban problem za osobe treće životne dobi, ali i za osobe sa invaliditetom koje su smještene u ustanovu.

Također, iz centara za socijalni rad su istakli problem sa roditeljima koji ostvaruju pravo na kontaktiranje i viđanje djeteta koje je povjereno drugom roditelju (poslije razvoda braka), što je posebno bio problem u vrijeme zabrane kretanja za djecu. Centar za socijalni rad je neke slučajeve rješavao na način da su tamo gdje su procijenili da roditelji imaju dobru komunikaciju predlagali da roditelj odlazi na adresu drugog roditelja sa kojim dijete živi i na taj način nastavi viđanje djeteta, i jedan broj njih je to i prihvatio i na taj način prevazišao problem. Ali šta je sa onom djecom čiji roditelji imaju problem u komunikaciji i problem sa međusobno lošim odnosima, nerijetko zbog ranijeg nasilja?

Također, otvoreno je pitanje postupanja u slučajevima nagluhих osoba koje komuniciraju tako što čitaju sa usana. U jednom takvom slučaju, žrtva nasilja imala je oštećenje sluha, tako da prilikom uzimanja izjava policijski službenici nisu mogli nositi zaštitne maske. No, prostorije/kancelarije u policiji su jako male, nemaju mogućnost za preporučenu fizičku udaljenost, zbog čega su morali pronalaziti rješenje i osigurati veći prostor kako bi mogli poštovati fizičku distancu dok se uzima izjava bez maski koje su obavezne. O takvim specifičnim situacijama i potrebama niko nije vodio računa.

Predstavnice sigurne kuće u Banjoj Luci naglasile su ozbiljan problem da nisu imale i nemaju jasne upute o postupanju u slučajevima nasilja tokom pandemije osim da su dobili neku vrstu pismene podrške od resornog ministarstva i uputu da trebaju organizirati izolatorij u koji će smjestiti novu žrtvu nasilja.

Kada je u pitanju Federacija BiH, Gender Centar FBiH je početkom aprila uz saradnju i podršku Federalnog ministarstva rada i socijalne politike pokrenuo aktivnosti koje su trebale olakšati proceduru prijema žrtava nasilja u sigurne kuće. Ministarstvo je u saradnji sa Federalnom upravom civilne zaštite i Federalnim ministarstvom zdravstva pokrenulo aktivnosti obuka zaposlenica sigurnih kuća u Federaciji BiH za popunjavanje sanitarnog upitnika prilikom prijema žrtava nasilja u porodici kao i obezbjeđivanje medicinske zaštitne opreme i sredstava.

Sigurne kuće su tokom proteklog perioda imale podršku privrednih subjekata, međunarodnih organizacija i nekoliko stranih ambasada u Bosni i Hercegovini, i ta podrška je uglavnom bila u higijenskim potrepštinama, hrani, dezinfekcionim sredstvima, zaštitnim maskama i sl. Iako su postojale i druge specifične potrebe svake sigurne kuće, takva vrsta podrške je izostala. Posebno je istaknuto da su sigurnim kućama bila potrebna posebna sredstva za organiziranje/izgradnju izolatorija, za kupovinu putničkog vozila za terensku posjetu i obavljanje drugih poslova vezanih za tretman žrtava nasilja i sl. Međutim, nisu naišli na razumijevanje donatora, a ni države, jer, kako je navedeno, podrška koju su dobile sigurne kuće u ovom periodu je bila krizna podrška i radilo se o interventnim sredstvima.

Agencija za ravnopravnost spolova pri Ministarstvu ljudskih prava i izbjeglica Bosne i Hercegovine je dana 22. 7. 2020. potpisala memorandum o dodjeli grant sredstava za osam sigurnih kuća u Bosni i Hercegovini,³⁰ ali u momentu intervjua sa predstavnicama sigurne kuće ta sredstva im još nisu bila uplaćena. Pored toga, dana 23. 12. 2020.³¹ potpisani su ugovori o saradnji sa sigurnim kućama za još jedan grant. Podrška u kriznoj situaciji sa entitetskih, kantonalnih i općinskih nivoa je prema navodima iz sigurnih kuća uglavnom izostala. Posebno je naglašeno da je postojao problem složenih procedura za ostvarivanje podrške koje su morali ispoštovati, iako se, kako naglašavaju iz sigurnih kuća, radi o kriznoj situaciji te bi u skladu s tim i procedure trebale biti jednostavnije i lakše.

30 <https://arsbih.gov.ba/potpisan-memorandum-o-dodjeli-grant-sredstava-nevladinim-organizacijama-koje-posjeduju-sigurne-kuce/>

31 <https://arsbih.gov.ba/dodijeljeno-100-000km-sigurnim-kucama/>

2.3. Saradnja sa drugim institucijama tokom pandemije

Svi ispitanici i ispitanice su naveli da je komunikacija i saradnja bila uobičajena i da nije bilo nekih značajnih promjena u odnosu na period prije pandemije. Međutim, naveden je problem u saradnji sa zdravstvenim ustanovama, i to zbog generalne preopterećenosti zdravstvenog sektora zbog pandemije. Naveden je i problem u saradnji sa pravosuđem odnosno problem kada tužilaštvo i sud nisu radili. Zbog rješenja o izolaciji stručnih osoba imali su teškoće u rješavanju određenih slučajeva, ali ne nužno i isključivo slučajeva nasilja, nego uopće.

Predstavnice sigurne kuće navode da je bila otežana saradnja sa centrima za socijalni rad, jer su radili sa smanjenim kapacitetima, nisu izlazili na teren i pružanje usluga centara za socijalni rad prema navodima predstavnica sigurne kuće bilo je svedeno na minimum.

Specifična situacija je u Unsko-sanskom kantonu gdje je zbog migrantske krize policija u najvećoj mjeri usmjerena na tu populaciju i fokus je na terenu te su stoga manje dostupni, zbog čega je pretpostavka da su u određenim situacijama slučajevi nasilja, ali i neki drugi slučajevi na određeni način ostali neobrađeni.

Policija u Tuzlanskom kantonu ima jako dobru saradnju sa školama. Iako su se edukacije na temu nasilja za učenike osnovnih i srednjih škola koje su dosad organizirali pokazale jako značajnim i korisnim kako za učenike tako i za nastavnike i profesore, ove godine se zbog okolnosti pandemije nažalost nisu mogle realizirati.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona je formiralo Tim za inspekciju i edukaciju, koji je u protekla dva mjeseca posjetio sve policijske uprave i stanice u kantonu i vršio uvid u postupanje policijskih službenika u slučajevima nasilja u porodici, putem sastanaka i uvida u dokumentaciju, nakon čega je ukazao na propuste u radu te dao jasne preporuke i smjernice za unapređenje rada policijskih službenika i postupanja u slučajevima nasilja.

Primjer dobre prakse uspostave saradnje u kriznim situacijama na lokalnom nivou jeste općina Jajce gdje je općinski multisektorski tim uradio analizu o stanju žrtava nasilja u porodici u kriznoj situaciji, nakon čega je urađen Priručnik.³² U Priručniku je jasno dat pregled obaveznog postupanja institucija i nevladinih organizacija, te načina postupanja i saradnje u kriznim situacijama. Priručnik govori o konkretnim koracima u kriznim situacijama, prije svega o formiranju kriznog menadžmenta za postupanje u kriznim situacijama, te obavezi općinskog multisektorskog tima da izradi plan postupanja sa žrtvama nasilja u vanrednim situacijama kao dio strateškog plana, posebnog dokumenta ili godišnjeg operativnog plana.

32 Priručnik o zaštiti žrtava nasilja u vrijeme pandemije COVID-19 kao i drugih prirodnih i drugih nesreća općine Jajce

U okviru multisektorskog/koordinacionog tima za oblast nasilja u porodici preporuka je da se formira interventni tim za krizne situacije koji je u obavezi napraviti plan djelovanja u kriznoj situaciji i da se uvede ciljna pomoć u okviru definiranja paketa mjera u vanrednim situacijama za žrtve nasilja u porodici. Fokus je na osiguravanju bolje saradnje i razmjene informacija između sektora s ciljem pružanja bolje i kvalitetnije podrške žrtvama nasilja.

2.4. Vrste podrške koja se pružala korisnicima

Pored direktnog rada sa žrtvama nasilja, centar za socijalni rad i centar za mentalno zdravlje su pružali podršku i putem telefona. Stručne osobe centra za socijalni rad vršile su procjenu hitnosti u određenim situacijama i u skladu s tim i postupali, dok je psihologinja iz centra za mentalno zdravlje navela da je u okviru projekta mentalnog zdravlja objavljena lista³³ sa kontaktima stručnih osoba u centrima za mentalno zdravlje u Bosni i Hercegovini. U skladu s odobrenjem, jedan broj psihologa i psihologinja, među kojima je i ispitanica, na raspolaganje je stavio i privatni broj mobilnog telefona i dostupni su 24 sata za građane, ne samo žrtve nasilja nego sve one koji se nađu u određenoj krizi i kada im je potrebna psihološka podrška. Za neke slučajeve koji su se javljali putem telefona zakazani su i termini za podršku i tretman uživo.

Sigurne kuće su organizirale podršku putem SOS telefona, redovne telefonske linije i on-line platformi (Viber, Facebook, WhatsApp) i stavile na raspolaganje svoje kapacitete i resurse za psihosocijalnu podršku žrtvama nasilja i u tom okviru bilježe jako veliki broj pruženih usluga.

Kad je u pitanju rad sigurnih kuća za vrijeme krize, najvažniji segment jeste finansiranje i omogućavanje nesmetanog rada osoblja. S obzirom da većina sigurnih kuća radi samo sa nužnijim osobljem, ukoliko dođe do bolesti, zamjenu je teško napraviti jer je to vrlo specifičan rad koji zahtijeva prethodnu obuku i superviziju. U sigurnoj kući u Sarajevu, koordinatorice rade 12/24/48, i poslije 16:00 ostaju same sa korisnicama do ujutro u 8:00. Predstavnica sigurne kuće u Sarajevu navodi da se finansiranje osoblja ne smije vezati za broj korisnica, što je u Sarajevu slučaj. Ukoliko je manji broj korisnica, iznosi za plate se smanjuju i samo finansiranje je upitno, ali se rad i aktivnosti ne umanjuju. Nije jednako raditi kada je broj korisnica 15 i 35, a broj osoblja ne mijenja se ni u jednom slučaju.

Drugi veliki problem jeste smještaj korisnica koje su pozitivne na COVID. Nema jasnih procedura niti nadležnosti, a u isto vrijeme ni osoblje nije obučeno niti smije biti u kontaktu. Prijemne sobe koje su dostupne u Sarajevu su male sobice koje se moraju osposobiti za prijeme drugih korisnica, a u slučaju da je neka žena pozitivna nema mogućnosti izolacije od 10 ili 14 dana. Rješenje koje je predloženo jeste da se napravi poseban paviljon, odvojen od drugih korisnica, ali u sklopu sigurne kuće, koji bi omogućio smještaj korisnica koje su pozitivne, a imaju blagu kliničku sliku, uz zapošljavanje dodatnog osoblja.

33 <http://www.mentalnozdravlje.ba/psiholoska-pomoc-u-centrima-za-mentalno-zdravlje-centrima-za-zastitu-mentalnog-zdravlja-u-fbih-i-rs>

Iako nerijetko možemo čuti da je žrtvama nasilja zbog pandemije i činjenice da više vremena provode sa nasilnim partnerom otežana mogućnost traženja pomoći putem telefona jer je počinitelj nasilja prisutan, podaci o broju poziva ne idu u prilog toj tvrdnji. Kako kroz statističke podatke tako i u medijskom prostoru može se čuti da je broj poziva u odnosu na ranije godine povećan. Na primjer, na SOS telefon 1265 u prva četiri mjeseca ove godine bilo je ukupno 683 poziva, dok je za cijelu 2019. godinu bio ukupno 501 poziv na isti SOS telefon.³⁴ Ukupan broj poziva na SOS telefon 1265 u 2020. godini bio je 2347. U sigurnim kućama u FBiH u 2020. godini smještene su ukupno 342 žrtve nasilja dok je u 2019. bilo ukupno 278 žrtava.

Međutim, činjenica je da postoji jedan broj žrtava nasilja koje nisu mogle pozivati telefonom i tražiti pomoć ili ne znaju da postoji SOS telefon. Jedan broj njih ne zna koristiti online platforme i nemaju pristup internetu i sigurno je da je jedan značajan broj žrtava nasilja bio u potpunoj izolaciji i otežanom načinu komunikacije sa drugima, te samim tim u ozbiljnom riziku da zbog nasilja kojem su izložene njihov život bude u ozbiljnoj mjeri u opasnosti. Za neke žrtve nasilja ta opasnost još uvijek traje.

2.5. Specifični slučajevi nasilja u porodici

Kroz intervjuje je navedeno nekoliko specifičnih slučajeva nasilja tokom pandemije, kako je predstavljeno u analizi. Jedan je slučaj porodice u kojoj je ranije bilo prisutno nasilje, ali je žrtva nasilja uvijek odbijala da svjedoči. Međutim, tokom *lockdowna* suprug je prvi put bio nasilan prema zajedničkom sinu koji je dijete sa teškoćama u razvoju, i to je bio razlog da dugogodišnja žrtva odluči da izađe iz kruga nasilja. Ima podršku kćerke, zaposlena je, a centar za socijalni rad joj pruža psihosocijalnu podršku i slučaj je trenutno na sudu.

Istaknut je i slučaj muškarca sa invaliditetom, koji je u kolicima nakon saobraćajne nesreće, povremeno je konzumirao alkohol, ali je tokom *lockdowna* počeo konzumirati alkohol u velikim količinama. Mjere koje su bile na snazi uticale su na njega jer su ga manje izvodili u šetnju, imao je manje kontakta sa drugima, bio je izoliran jer je supruga zaposlena, i zbog cijele situacije postao je nasilan prema njoj, što je ona i prijavila. Nakon intervencije policije i centra za socijalni rad, ustanovljeno je šta je uzrok nasilnog ponašanja, pružena mu je podrška koju je prihvatio i centar za socijalni rad i centar za mentalno zdravlje u saradnji rade sa oba bračna partnera i situacija je sada stabilna jer su oboje zainteresirani i suradljivi.

Slučaj spaljivanja žene u Laktašima koja je kasnije preminula dogodio se na početku pandemije i jedan je od najtežih i najbrutalnijih slučajeva nasilja u BiH u ovom periodu.

Iz centra za mentalno zdravlje, ali i iz sigurnih kuća navedeno je da je u posljednje vrijeme povećan broj prijavi psihičkog nasilja, dok se seksualno nasilje gotovo nikako ne prijavljuje, što psihologinja objašnjava činjenicom da su žrtve prije svega u strahu da to prijave, a osim toga nesigurne su da se obrate policiji jer im je o seksualnom zlostavljanju teško razgovarati sa muškarcima koji su u najvećem broju policijski službenici. Iako u nekim policijskim stanicama imamo zaposlene i žene policajke, to je nedovoljno. A pored toga veliki broj žena nije dovoljno informiran da je seksualno zlostavljanje u braku kažnjivo.

U Unsko-sanskom kantonu u posljednje vrijeme prijavljena su tri slučaja seksualnog zlostavljanja djece, što govori o povećanom broju u odnosu na raniji period kada je tih prijavi bilo znatno manje.

Učesnici i učesnice istraživanja navode da je povećano i ekonomsko nasilje, posebno kod žena koje su izgubile posao zbog pandemije i zbog toga su dodatno ugrožene. Ekonomska situacija je složena i teška i za žrtve koje su izašle iz kruga nasilja i pokušale organizirati život na kvalitetniji način. Međutim, zbog trenutne situacije su ponovo u krizi, obratile su se u sigurnu kuću s problemima kako da plate mjesečnu kiriju za najam stana, kako da plate režijske troškove, troškove lijekova i sl. Sve navedeno je uticalo na njihovo stanje i dodatno ih destabiliziralo zbog čega su zatražile podršku i pomoć. Zbog toga je sigurna kuća u okviru jednog projekta osigurala kriznu finansijsku podršku za žene žrtve nasilja.

Također, navedeno je da su neke žene žrtve nasilja prijavljivale da su se njihovi partneri ponašali jako neodgovorno, da nisu pratili epidemiološke mjere, da su govorili da svjesno odlaze među veće grupe ljudi kako bi se zarazili i prenijeli zarazu i na njih i na zajedničku djecu, zbog čega je bio stalno prisutan strah od moguće zaraze, što predstavlja ogroman psihički pritisak.

Prisutan je ozbiljan problem međuvršnjačkog nasilja putem interneta, čemu je svakako doprinijela online nastava i učestalije korištenje interneta, s obzirom na to da roditelji nemaju mogućnost veće kontrole djece.

2.6. Zaštitne mjere prema zakonima o zaštiti od nasilja u porodici

Na entitetskim nivoima postoji razlika u izricanju zaštitnih mjera. Prema navodima ispitanika, u RS-u se vrlo rijetko podnose zahtjevi za zaštitne mjere, a samim tim i nema rješenja o izrečenim zaštitnim mjerama, dok je u FBiH u većem broju prijavi nasilja izrečena jedna ili više zaštitnih mjera, posebno u Unsko-sanskom kantonu gdje je za svaki prijavljeni slučaj izrečena jedna ili više zaštitnih mjera. Iako je to zapravo zakonska obaveza, još uvijek se u Bosni i Hercegovini ne provodi u potpunosti za svaki slučaj nasilja.

Istaknut je problem kada se žrtva nasilja obrati prvo u centar za socijalni rad ili sigurnu kuću, jer to u praksi stvara problem policijskoj stanici prilikom podnošenja zahtjeva za zaštitne mjere zbog vremenskog roka.

Naveden je primjer dobre prakse Policijskih stanica Srebrenik i Gradačac gdje se prema riječima predstavnice policije na najbolji mogući način provodi zakon o zaštiti od nasilja u porodici – “školski primjer” kako policija treba da postupa. U skladu s tim predlaže da policijski službenici iz te dvije policijske stanice drže edukacije za druge policijske službenike u Bosni i Hercegovini.

Naime, praksa u nekim policijskim stanicama je da se nakon što se izrekne zaštitna mjera pritvora ne traži neka druga mjera ili ukoliko žrtve nasilja koriste blagodet člana 97. Zakona o krivičnom postupku FBiH.³⁵ Izuzetak su PS Gradačac i PS Srebrenik koje su navedene kao primjeri dobre prakse jer se za svaki slučaj izriču i zaštitne mjere. Jedni su od rijetkih koji podnose zahtjev za lišavanje slobode i zadržavanje u skladu sa članom 9. stav 6 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH,³⁶ za razliku od većine policijskih službenika koji privremeno ograničavanje slobode kretanja provode u skladu s policijskim ovlaštenjima iz Zakona o policijskim službenicima FBiH.³⁷

Prisutan je poseban problem provođenja zaštitnih mjera obaveznog liječenja od ovisnosti i obaveze psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja zbog nedostatka stručnih profila dodatno educiranih za provođenje tih mjera, zbog nedovoljne kadrovske osposobljenosti u centrima za mentalno zdravlje, nejednake dostupnosti ustanova za provođenje te dvije zaštitne mjere, kao i problem praćenja provođenja mjera od strane centara za socijalni rad i saradnje sa centrima za mentalno zdravlje koji mjeru provode i sudovima koji mjere izriču. Stoga se ove mjere, iako mogu dati dobre rezultate, rijetko izriču, kako potvrđuju i ranije provedena istraživanja.³⁸

2.7. Briga za mentalno zdravlje stručnih osoba

Iako ispitanice i ispitanici uglavnom navode da profesionalna podrška kao što je supervizija ranije nije postojala u institucijama, daju i primjere dobre prakse da je supervizija za stručnjake u oblasti socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini organizirana tokom proteklih par mjeseci putem online platforme koju je finansijski podržao UNICEF.

35 <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/zakon-o-krivicnom-postupku-federacije-bosne-i-hercegovine.html>

36 <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/zakon-o-zastiti-od-nasilja-u-porodici.html>

37 <http://www.fmup.gov.ba/files/17bos.pdf>

38 Halilović, M. i Čehajić-Čampara, M. 2020. Westminster Foundation for Democracy. Postlegislativni nadzor nad provođenjem Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine. Istraživanje o provođenju Zakona.

Trenutno je kroz projekat Udruženja socijalnih radnika Unsko-sanskog kantona koji također podržava UNICEF organizirana supervizija za dvije grupe stručnih radnika i radnica u centrima za socijalni rad u Unsko-sanskom kantonu.

Također, iz centra za mentalno zdravlje i centra za socijalni rad navedeno je da je superviziju u protekla četiri mjeseca organizirao Gender Centar FBiH za stručne radnice i radnike koji se bave problemom nasilja u porodici u Srednjobosanskom, Kantonu 10 i Zapadnohercegovačkom kantonu (deset supervizijskih grupa kao i individualna supervizija). Planirano je da supervizija kao profesionalna podrška bude organizirana do kraja marta 2021. godine, što ispitanice navode kao vrlo značajnu podršku.

Iako supervizija nije organizirana u svim sigurnim kućama, postoje i neke druge vrste brige i podrške kao npr. korištenje jednog slobodnog dana tokom mjeseca za brigu o sebi. Predstavnica sigurne kuće navodi da je rizik od pregorijevanja na poslu veliki, a benefita nema jer nema dovoljno finansijske mogućnosti niti ljudskih resursa. Ona navodi da su psiholog i psihoterapeut projektno, a ne obavezno i redovno osoblje, te ukoliko je iz bilo kojeg razloga psiholog nedostupan, zamjenu nije moguće osigurati. Ovo je važno u krizi, s obzirom da je zatvaranje i izolacija kao mjera prevencije za korisnice okidač za vrlo izazovna emocionalna stanja. U periodu od dva mjeseca koliko su bile zatvorene u sigurnoj kući bilo je izazovno raditi jer su krizne intervencije bile skoro pa svakodnevne. Još ako tome dodate da radite i na SOS liniji, pružate svakodnevno podršku i radite sami, što je u većini slučajeva tako, velike su šanse da ćete doživjeti *burnout*, što se u krizi i dešavalo.

Predstavnica policije naglašava da bi bilo vrlo značajno kada bi se organizirala supervizija za policijske službenike koji su svakodnevno izloženi različitim rizicima koji utiču na njihovu sigurnost, ali i na njihovo mentalno zdravlje.

3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

Ovo, ali i druga istraživanja i analize, nedvojbeno je pokazalo da su žrtve nasilja zbog pandemije dodatno ugrožene i u povećanom riziku od nasilja zbog niza okolnosti kao što su: izolacija, smanjeni socijalni kontakti, ograničeno kretanje, više vremena u zatvorenom prostoru sa nasilnim partnerom, zbog čega im može biti otežano traženje pomoći. Prema saznanjima sigurnih kuća i evidencijama SOS telefona, nasilje u porodici je bilo u porastu, mada zvanične statistike policije i pravosuđa to ne pokazuju, što ukazuje na činjenicu da se žrtve ovim sektorima nisu dovoljno obraćale za pomoć.

Iako su nevladine organizacije upozoravale na povećanje nasilja, na početku pandemije, tokom *lockdowna* nisu na vrijeme donesene upute o postupanju u slučajevima nasilja i preporuke za prijem žrtava u sigurnu kuću. Sigurne kuće su više od dva mjeseca bile zatvorene za prijem novih žrtava nasilja što je moglo dovesti do vrlo ozbiljnih posljedica u teškim slučajevima gdje je život žrtava nasilja ozbiljno bio u opasnosti. Također, izostala je konkretna i hitna pomoć i podrška sigurnim kućama od države, zbog čega je rad sigurnih kuća ozbiljno mogao biti doveden u pitanje.

Krizni štab prilikom donošenja određenih mjera i preporuka nije uzeo u obzir specifičnost potreba žrtava nasilja i postupanja u slučajevima nasilja i nisu na vrijeme urađene preporuke o postupanju, a samim tim na početku pandemije nije osigurana mogućnost testiranja žrtava nasilja koje su trebale biti primljene u sigurnu kuću. Također, izostala je koordinirana briga o najosjetljivijim kategorijama našeg društva, a neke od donesenih mjera kao što su ograničeno kretanje ili zabrana posjeta u ustanovama za smještaj starijih osoba povećale su njihovu vulnerabilnost.

Tokom pandemije postojanje besplatnog SOS telefona (1264 i 1265) pokazalo se vrlo značajnim i korisnim za žrtve nasilja kojima je ta besplatna linija bila jedini način da dobiju podršku, pored svakako i drugih telefonskih linija, kako nevladinih organizacija tako i vladinih institucija, ali i online platformi za one kojima je takav vid komunikacije bio dostupan.

Uprkos negativnom medijskom izvještavanju o radu institucija, potrebno je naglasiti da veliki broj stručnih osoba odgovorno i savjesno obavlja svoj posao, te da adekvatno podržava većinu žrtava nasilja. Dobre prakse također trebaju mjesto u medijskom prostoru jer na taj način šaljemo poruku žrtvama nasilja da postoje stručnjakinje i stručnjaci koji odgovorno i savjesno rade svoj posao i da ih sistem može zaštititi.

Istaknuta je potreba za ekonomskim osnaživanjem žena, dokvalifikacije i edukacije. To će nakon što pandemija prođe biti od posebnog značaja ne samo za žene žrtve nasilja nego za žene generalno jer su mnoge ostale bez posla i upitan je povratak na staro radno mjesto.

Na nivou institucija kao ni na nivou sigurnih kuća ne postoji kontinuirana briga za mentalno zdravlje odnosno profesionalna podrška i prevencija profesionalnog stresa za stručne osobe kao što je supervizija, koja je u vrijeme kriznih situacija posebno značajna i neophodna. Supervizija podrazumijeva i kontinuirano stručno usavršavanje, ali i podršku jer stručne osobe također prolaze kroz određene krize, izložene su raznim rizicima, a u obavezi su da pruže adekvatnu pomoć i podršku svim korisnicama i korisnicima.

Za sagledavanje šire slike i posljedica pandemije na žrtve nasilja bilo bi neophodno uraditi istraživanje na nivou BiH, odnosno provesti intervjue sa žrtvama nasilja koje su bile u sigurnoj kući, koje su bile na tretmanu centra za socijalni rad, policije, pravosuđa i centra za mentalno zdravlje, ali i sa onim žrtvama nasilja koje su pomoć dobile samo putem SOS telefona ili neke online platforme. Takvo istraživanje i analizu potrebno je uraditi s vremenskim odmakom nakon što pandemija prođe i bude moguće jasnije sagledati sve ono što je bio problem, što su propusti, ali i što je primjer dobre prakse u ovakvim okolnostima.

Neke od preporuka za unapređenje rada u oblasti nasilja u porodici u kriznim situacijama koje su ispitanice i ispitanici naveli, a koje su dodatno usaglašene kroz rad stručnog panela podijeljene su po sektorima:

ZAKONI I PROCEDURE

- Izmjenama i dopunama zakona o socijalnoj zaštiti osigurati da žrtve nasilja budu prepoznate u cijeloj Bosni i Hercegovini kao socijalna kategorija kako bi u skladu s tim ostvarile određena prava kada su u situaciji da traže pomoć institucija.
- Potrebno je raditi na tome da procedure smještaja žrtava nasilja u sigurnu kuću u kantonima gdje nema sigurne kuće budu pojednostavljene i drugačije u odnosu na procedure smještaja drugih kategorija na trajni smještaj u ustanove socijalne zaštite.
- Raditi na jačanju multisektorske saradnje, boljoj i kvalitetnijoj saradnji i postupanju u skladu sa nadležnostima, te raditi na uspostavi i jačanju općinskih/gradskih multisektorskih timova. Nastaviti procedure formiranja multisektorskih timova u općinama i gradovima gdje je to započeto ili gdje još nije uspostavljeno.
- Protokole o postupanju u slučajevima nasilja u porodici potrebno je dopuniti preporukama za postupanje u kriznim situacijama.

KRIZNI ŠTABOVI

- U kriznim situacijama potrebno je voditi računa o osjetljivim i marginaliziranim kategorijama građana, među kojima su i žrtve nasilja i u skladu s tim donositi mjere i preporuke za postupanje. S tim u vezi potrebno je ostvariti konsultacije sa kriznim štabovima, odnosno u krizne štabove trebaju biti uključeni i predstavnici socijalne zaštite kako bi mogli davati preporuke koje neće dodatno ugroziti marginalizirane grupe građana.
- U svojim obraćanjima krizni štabovi trebaju naglasiti da žrtve nasilja imaju pravo i tokom policijskog sata napustiti mjesto stanovanja kako bi se sklonile od nasilnika ili tražile pomoć.

POLICIJA

- Neophodno je napraviti razliku prilikom podnošenja zahtjeva za zapisnik o evidentiranom nasilju u odnosu na npr. zapisnik o saobraćajnoj nezgodi i osloboditi žrtvu nasilja da plaća troškove izdavanja zapismika o prijavljenom nasilju.
- Osigurati kontinuirane i obavezne edukacije policijskih službenika za oblast nasilja s posebnim fokusom na podnošenje zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera.
- Važno je da se pored mjere pritvora istovremeno podnosi zahtjev i za neku drugu zaštitnu mjeru iako se ta mjera može početi primjenjivati nakon što se počinitelj pusti iz pritvora, s obzirom na to da nije moguće naknadno podnositi zahtjev za drugu zaštitnu mjeru.

SOCIJALNA ZAŠTITA

- Omogućiti formiranje kriznih timova pri centrima za socijalni rad koji bi iz svoje baze i evidencije identificirali porodice koje su visoko rizične i u kojima je ranije evidentirano nasilje i organizirati način praćenja takvih porodica tokom kriznih situacija.
- U situacijama kao što je pandemija potrebno je da žrtve nasilja budu na listi prioriteta za npr. hitno postupanje, besplatno i hitno testiranje kada je u pitanju pandemija i sl.
- Osigurati u krizi resurse za podršku ženama koje ne žele ili iz bilo kojeg drugog razloga ne mogu biti smještene u sigurnu kuću, a žrtve su nasilja.

PRAVOSUĐE

- S obzirom da je u RS-u usvojen novi zakon o zaštiti od nasilja u porodici, potrebno je da se organizira obavezna edukacija posebno za tužitelje i sudije o provedbi zakona i izricanja zaštitnih mjera. Potrebno je uskladiti krivični zakon RS-a sa zakonom o zaštiti od nasilja u porodici u dijelu definiranja nasilja kao krivičnog djela.
- Dodatno istaći obavezu hitnog postupanja u svakom slučaju nasilja u porodici.

- Kaznena politika za nasilje u porodici je uglavnom neadekvatna, kazne su blage i u najvećoj mjeri uvjetne, preporuka je da se izriču veće kazne.
- Pored podrške i zaštite žrtava nasilja ne smije se zaboraviti ni to da i počinitelji nasilja trebaju pomoć i podršku, trebaju dobiti priliku da se mijenjaju i da izgrade kvalitetnije odnose i veze sa članovima porodice, a u tome im može pomoći adekvatna stručna pomoć kroz zaštitnu mjeru obaveznog psihosocijalnog tretmana.

SIGURNE KUĆE

- Osigurati sredstva iz budžeta u kriznim situacijama za podršku sigurnim kućama, te pojednostaviti procedure dodjele sredstava i podrške u kriznim situacijama od strane države i donatora.
- Neophodno je da se za stručne osobe osigura supervizija kao profesionalna podrška s ciljem jačanja profesionalnih kompetencija i prevencije profesionalnog stresa, što je posebno važno u kriznim situacijama.

MEDIJI

- Uspostaviti stalnu partnersku saradnju sa medijima, kako bi problematika nasilja bila sastavni dio medijskih sadržaja kao metoda preventivnog djelovanja i promjene društvene svijesti o ovom problemu.
- Veliki broj građana još uvijek ne zna da informaciju i podršku može dobiti putem besplatnog SOS telefona, stoga je potrebno nastaviti s medijskim kampanjama o broju SOS telefona, ali i zaštiti koju pruža policija.
- Izbjeći kreiranje senzacionalističkih medijskih izvještavanja o slučajevima nasilja sa tragičnim posljedicama i/ili izvještavanje isključivo tokom obilježavanja kampanje 16 dana aktivizma.

PREPORUKE KOJE SE ODOSE NAS SVE OBLAST

- Potrebno je uraditi širu analizu koja bi obuhvatila FBiH i RS o izricanju i provedbi zaštitnih mjera u Bosni i Hercegovini.
- Edukativne programe za oblast nasilja potrebno je dopuniti preporukama o postupanju u kriznim situacijama.
- Potrebno je osigurati programe ekonomskog osnaživanja žena žrtava nasilja.

